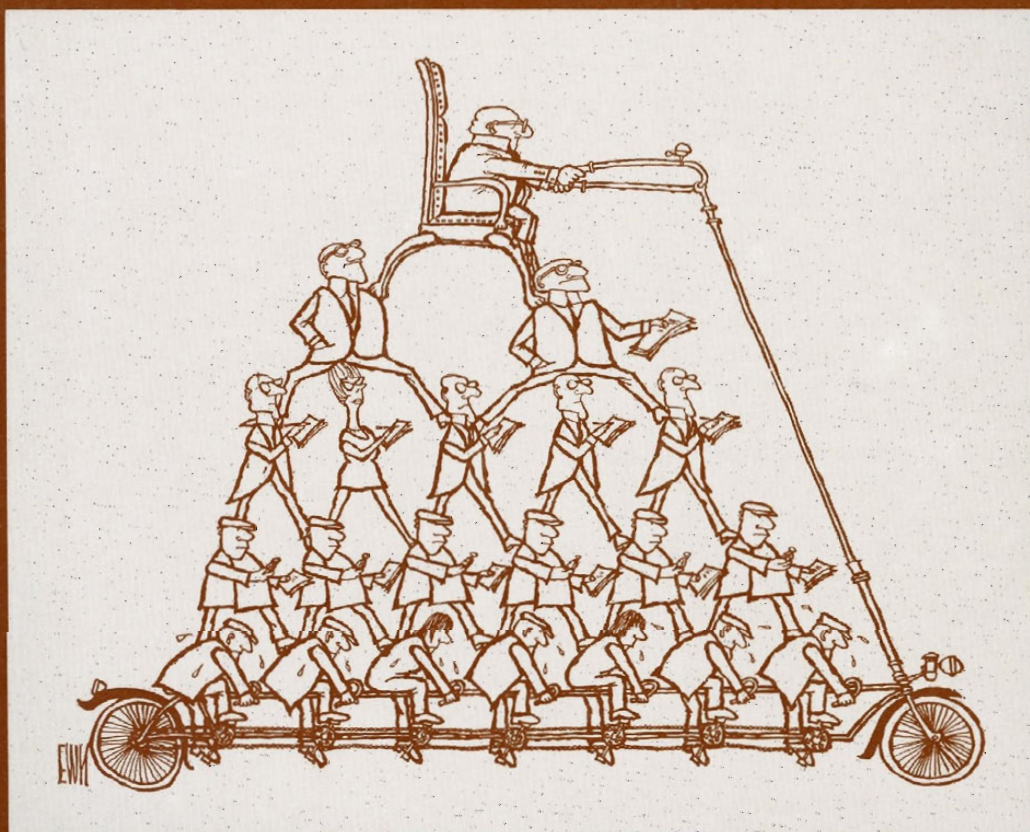

Min arbetsplats och samhället

-studier kring tjänstemännens villkor
i historiskt och socialt perspektiv

Ingrid Wahlund Thord Wallén

Svensk tjänstemannarörelses historia har uppmärksamats mycket litet, trots att den sträcker sig över ett halvt århundrade.

Ett mål med denna skrift är att belysa att tjänstemannarörelsen omfattar en på löntagarrollen grundad ideologi och att skildra vissa händelser och ställningstaganden under främst de första årtiondena. Avsikten är att ge bakgrund till några av dagens förhållanden, att belysa hur tidigt krav och mål formulerades, hur sent många av dem förverkligades och hur många av dem som ännu inte är uppfyllda.

Sambandet mellan arbete och samhälle belyses genom ett antal fallstudier från dagens arbetsplatser.

MIN ARBETSPLATS OCH SAMHÄLLET

Brevskolan

ISBN 91-574-0638-3

Förord

Vi förknippar ofta fackligt arbete enbart med olika slag av kontakter mellan facket och arbetsgivarna. Men den enskilde arbetstagarens levnadsvillkor påverkas även av mål, beslut och åtgärder som sker inom skilda samhällsorgan som riksdag, regering och förvaltning. Det är för den skull viktigt att vi ser och konstaterar sambanden mellan de frågor som kan och bör lösas i kontakt med arbetsgivarna och de som kan och bör lösas den samhällspolitiska vägen.

Denna skrift har flera syften. Bland annat söker den belysa sambanden mellan de arbetsplatsnära och de samhällspolitiska frågorna genom att redovisa ett antal fallstudier från dagens arbetsplatser. Den vill också försöka att med historiens hjälp bekräfta att svensk tjänstemannarörelse i sina ställningstaganden omfattar en på löntagarrollen grundad ideologi. Till sist har vi också försökt exemplifiera hur dagens förhållanden har sina rötter i det gångna. Målen och kraven formulerades tidigt – resultaten har nåtts genom hundratusentals medlemmars dagliga, mångåriga insatser för tron på den fackliga tjänstemannarörelsen.

Skriften är utformad i samverkan med TCOs utbildningsavdelning. Författarna svarar dock själva för innehållet.

Stockholm i april 1982

Ingrid Wahllund

Thord Wallén

Innehåll

Förord	3	Offentliga sektorn	34
Innehåll	4	Äntligen förhandlingsrätt	35
Inledning	6	Rätten till trygghet genom lag och avtal	36
Kort tillbakablick	9	Semester	37
Industrialismen	9	Arbetstid	38
De starkas frihet	10	Sjukersättning	39
En köparens marknad	11	Pension	41
Facket växer fram	11	Allmän obligatorisk tjänstepension ..	42
Tjänstemännens mellanställning	12	Man krävde kompensation	42
Tjänstemännen blir fackligt medvetna	12	Rätten till medbestämmande på arbets-	
När Daco och TCO kom till	12	platsen	45
Förhandlingsrätten	14	Industriell demokrati	45
Det nya TCO	15	Avtal om företagsnämnder	46
Samarbetet mellan LO och Daco/TCO	15	Försöken utvärderas	46
		Medbestämmandet gavs	
		en ny dimension	48
Tjänstemannarörelsen		Emelies liv i arbete och samhälle	51
och partipolitiken	15		
Oberoende... ..	16	Olika slag av välfärd	73
...men aktiv	16	Den första socialpolitiken	73
Obundenhet självklar i TCO	17	Socialpolitiska mål	75
Tjänstemannarörelsens ideologi	19	Socialförsäkringar	76
Löntagarrollen är grunden	19	Privata och gemensamma sektorn	77
Trygghet	20	Nya välfärdsått	78
Demokrati	21	Fallstudier Välfärd	80
Demokratins former	22		
Solidaritet	23	Arbetsdelning i arbete och samhälle ..	84
Sammanhållning	24	Den industriella arbetsdelningen	85
De första årtiondena	25	Scientific managementrörelsen	85
Rätten till arbete	25	Företagsledning	87
Tjänstemännens arbetslöshet	25	Arbete, hälsa och välbefinnande	89
Vägar att hindra arbetslösheten	27	Tjänstemannaarbetet och den	
Villkor vid uppsägning	28	tekniska utvecklingen	91
Oro inför efterkrigstiden	28	Kontorsarbetet under industrialismens	
Anställningstrygghet	29	början	91
Genom avtal	29	Arbetsdelning på kontoren	91
...och reglementen	29	Den nya tekniken på kontoret	93
Den solidariska lönepolitiken	30	Från hålkortsmaskiner till	
...och kraven om en aktiv arbets-		"telématique"	93
marknadspolitik	31	En begynnande kontorsautomation ..	94
Lagfäst anställningsskydd	31	Ny teknik, kontroll, yrkeskunskaper	95
Rätten att förhandla	32	Arbetsdelningen mellan kvinnor och	
Privata sektorn	32	män	97

Arbetsrollen och den privata sfären ..	97	Medlemsaktivitet	131
Den tudelade arbetsmarknaden	99	Ekonomiska resurser	131
Fallstudier Arbetsdelning	104	Den partipolitiska obundenheten	135
Kunskaper för arbete och samhälle ...	116	Opinionsbildning	136
Utbildning och arbetsdelning	116	Representation i offentliga utredningar	
Utbildning i arbetet	119	137	
Från lärlingssystem till		Remissyttranden	137
personalutveckling	119	Uppvaktningar, Hearings och	
Personalutbildningens mål och		informella kontakter	137
uppgifter	120	Representation i offentliga organ	137
Personalutbildning som en		Organisatoriska och personella	
förändringsfaktor	121	resurser	138
En facklig utbildning byggs upp	122	Facklig utbildning	138
Tjänstemännens Bildningsverksamhet		Värdegemenskap	140
122			
Samhällspolitik en facklig fråga	122	Slutord	142
Arbetslivsreformer	124		
1980-talets fackliga utbildning	124	Studiehandledning	143
Fallstudier Personalutbildning	125	Studiecirkeln	143
Fallstudier Facklig utbildning	128	Fackmannamedverkan	143
		Studiecirkelns arbete	143
Fackliga resurser	131	Diskussionsfrågor	144
Organisationsanslutning	131	Käll- och litteraturförteckning	150

Käll- och litteraturförteckning

- Abrahamsson, B: Organisationsteori. Om byråkrati, administration och självstyre. AWE/Gebers, 1975
- Albons, B, Gunnarsson, E och Söderberg, I: På vinst och förlust – rapport om datorisering i USA. TCO, 1981
- Almryd, H: Förhandlingskunskap för tjänstemän. TBV, 1965
- Arbetskyddsfonden: Medbestämmande och arbetsliv. Kartläggning och analys av forskningsbehov m m. Rapport 1978:2
- Axelsson, I, Löfgren, K-G och Nilsson, L-G: Den svenska arbetsmarknadspolitiken under 1900-talet. Prisma, 1980
- Babbage, C: On the Economy of Machinery and Manufactures. London 1832 (reprint ed., New York 1963)
- Bergendal, G och Gesser, B: Utbildningsplanering i framtidsperspektiv. Forskning om utbildning 1978:1, 1978
- Boethius, G: FÖVUX. Uppsökande verksamhet i vuxenutbildningen. En sammanfattning. Prisma, 1972
- Borgström, L och Skog-Östlin, K: Vuxnas utbildningsbehov i teori och praktik. Rapport nr 12/1980. Institutionen för pedagogik, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm
- Braverman, H: Arbete och monopolkapitel. Rabén & Sjögren, 1977 (Översättning av Nils Kjellström)
- Broady, D:
– Utbildning och arbetsmarknadskrav. Forskning om utbildning 2, 1980
- Broström, A och Ekeröth, G: Vuxenutbildning och fördelningspolitik. Liber läromedel, 1977
- Carlsson, S: Yrken och samhällsgrupper. Almqvist & Wiksell, 1968
- Croner, F.: Tjänstemannakåren i det moderna samhället, Gebers, 1951
- Daco:
– Dacos verksamhetsberättelser 1931–44
– Daco-TCO-kommitténs Betänkande angående sammanslagningen av Daco (De anställdas centralorganisation) och Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) jämte Stadgar för Tjänstemännens Centralorganisation, 1944
- Dahlöf, U: Svensk utbildningsplanering under 25 år, 1971
- Dahlström, E: Samhällsvetenskap och praktik. Liber, 1980
- Dahlström, E och Liljeström, R: Om patriarkat och moderlighet i Arbetsdelningen mellan könen. Rapport från en forskningskonferens. Arbetslivscentrum, 1982
- Dataeffektutredningen. Kontorens datorisering – effekter på sysselsättning och arbetsmiljö (DSA 1981:16)
- Datorer i Sverige. Om effekter, inflytande och offensiv teknikutveckling. Arbetslivscentrum, 1981
- Datorn kommer. Bildbok om yrkesorganisationer och datorisering. TCO/TBV, 1981

Datorn kommer. Bildbok om yrkesorganisationer och datorisering. TCO/TBV, 1981

Datorn kommer. Grundbok om den nya tekniken och fackliga möjligheter. TCO/TBV, 1981

Datorutvecklingen. Styra eller styras. Diskussionsunderlag. TCO, 1980

Didron, L: Lika lön för lika arbete. TCO, 1953

DsI 1978:38. SIFU:s organisationsform. Principförslag om framtida organisationsform för statens industriverks enhet för företagsutveckling (SIFU) avgett av SIFU-kommittén. Industridepartementet

Edlund, S och Gustafsson, S: Medbestämmanderätten. Lagar och kommentarer. Tiden, 1977

Eldh, C m fl: Slutrapport från projektet Vuxenutbildning – vardagsinläring. Rapport A 44. Brevskolan, 1979

Elmér, Å: Från Fattigsverige till välfärdsstaten. Sociala förhållanden och socialpolitik i Sverige under nittonhundratalet. Aldus/Bonniers, 1963

Ehn, P och Sandberg, Å: Företagsstyrning och löntagarmakt. Planering, datorer, organisation och fackligt utredningsarbete. Prisma och Arbetslivscentrum, 1979

Facklig utbildning för demokrati. TCO, 1976

Fogelström, P A:

- Mina drömmars stad, Bonniers 1960
- Barn av sin stad, 1962
- Minns du den stad, 1964
- I en förvandlad stad, 1966
- Stad i världen, 1968

Forskningsrådsnämnden:

- Tar datorn bort jobben? Meyerson, P-M, Unga, N och Pettersson, K-H, 1981
- Blir datorn mänsklig? Simon, H, Kristiansson, L och Boden, M, 1982

Frankenhaeuser, M: Att leva i teknifierad miljö – stresstolerans och anpassningskostnad. Rapport. Psykologiska institutionen, Stockholms universitet, 1977

Fürst-Mellström, G: Arbetsdelningen mellan könen. Rapport från en forskningskonferens. Arbetslivscentrum, 1982

Gardell, B: Arbetsinnehåll och livskvalitet. LO/Prisma, 1977

Geijer, L: Arbetsrättens ABC ur Mer om arbetsrätt i praktiken, privata sektorn, del 2. TBV, 1980

Gustafsson, S: Trygghet i anställningen. Lagen om anställningsskydd Rabén & Sjögren, 1977

Heckscher, E:

- Industrialismen. Den ekonomiska utvecklingen sedan 1750, KF, 1944
- Svenskt arbete och liv. Bonniers, 1941

Heckscher, G: Svensk statsförvaltning i arbete. Studieförbundet Näringsliv och Samhälle, 1952

Herlin, H: 25 kvinnor om jämställdheten i statsförvaltningen. Arbetslivscentrum, 1980

Höjer, K J: Den svenska socialpolitiken. En översikt. Norstedts, 1960

Illeris, K: Problemororienterad och deltagarstyrd undervisning. Wahlström & Widstrand, 1976. (Dansk originalupplaga 1974.)

Isling, Å: Kampen för och mot en demokratisk skola. 1. Samhällsstruktur och skolorganisation. Sobers Förlags AB, 1980

Johansson, G: Forskning om jämställdhet. Rapport från ett symposium. Riksbankens Jubileumsfond, 1979

Johansson, S: Om välfärdssamhällets kris. Särtryck ur Tiden nr 8/1979

- Kvinnlig representation inom TCO-området 1975-1980. TCO, 1981
- Kyle, G: Gästarbeterska i manssamhället. Liber förlag, 1979
- Kälvemark, A-S:
- Hotet mot familjen. Den ogifta modern i Sverige i historiskt perspektiv. Historisk tidskrift 1978:1, 1978
- Kälvemark, A-S, red.: Jämställdhetsperspektiv i forskningen. Rapport från ett symposium 24-25 april 1980, Riksbankens Jubileumsfond, 1980:4, 1980
- Lika arbete - lika lön. TCOs skriftserie nr 1, 1949
- Liljeström, R: Kultur och arbete. Sekretariatet för framtidsstudier, 1979
- Liljeström, R och Dahlström, E: Arbetarkvinnor i hem-, arbets- och samhällsliv. Tiden, 1981
- Lindell, C-G: Tjänstemannarörelsen (omarbetad upplaga av Fockstedt, S och Wallén, T). TBV och Brevskolan, 1956 och 1959
- Lokalt fackligt utrednings- och förändringsarbete - praktiska tips och fallstudier. Min Arbetsplats och Samhället. TCO, 1981
- LOVUX III. Ny vuxenutbildning - ny skola. LO, 1974
- LOVUX IV. Utbildning för arbete och demokrati. LO, 1976
- Malmström, C G: Vad är Daco? Daco, 1939
- Min Arbetsplats och Samhället. Frågeformulär inför TCOs månadskursprojekt. TCO, 1978
- Min Arbetsplats och Samhället.Handledning för TCOs månadskursprojekt. TCO, 1980
- Murray, M: Utbildning och jämlikhet. Sekretariatet för framtidsstudier, 1980
- Myrdal, A och G: Kris i befolkningsfrågan. Bonniers, 1934
- Nelander, S: Valfärd, vad är det? PM. TCO, 1980
- Nilsson, O och Rubenson, K: Återkommande utbildning - ett medel för jämlikhet? UHÅ-rapport 1978:20, 1978
- NUB 1977:39. Arbetsmarknadspolitiska och socialpolitiska förutsättningar för återkommande utbildning
- Om organisation. Att organisera arbete. Mot en ny organisationslära. SAMKO. TCO, 1979
- Psykisk hälsovård 1. Forskning, social rapportering, dokumentation och information. Arbetsgruppen för psykisk hälsovård, Socialstyrelsen, Liber förlag, 1978
- Pascale, R. T och Athos, A.G: Japansk företagsledning. Vad kan vi lära? Liber förlag, 1982
- Regional verksamhet 1979-81. Rapport från centrala planeringsrådet. TCO, 1982
- Rehnman, E: Företagsdemokrati och företagsorganisation
- Riksrevisionsverket (RRV): Personalutbildningsfunktionen inom statsförvaltningen (PUFF-rapporten), 1973
- Rubenowitz, S: Arbets- och utbildningsförhållanden för högre tjänstemän. SAF, 1968
- Samarbete i framtidens företag. SAFs referensgrupp för arbetslivets demokratisering, 1964
- Sandberg, P: Tjänstemannarörelsen, Uppkomst och utveckling. Tidens förlag, 1969

Schaiken, H: Computertechnology and the relations of power in the workplace. Wissenschaftszentrum, 1980

Smith, A: The Wealth of Nations, 1937. (Svensk översättning av E. Sommarin, Folkens Västland, 1909–1911)

Som vi ser det. Ett debattinlägg om medbestämmande och fackligt arbete i förändring. SAMKO, 1981

SOU 1966:3 Yrkesutbildningen. Betänkande av Yrkesutbildningsberedningen

SOU 1971:24 Vuxenpedagogisk utbildning och forskning. Betänkande av pedagogikutredningen

SOU 1976:23 Rapporter i psykosociala frågor. Bilaga till arbetsmiljöutredningens betänkande

SOU 1976:61 Statlig personalutbildning. Ett principförslag

SOU 1977:92 Utbildning i företag, kommuner och landsting. Betänkande av utredningen om företagsutbildning (UFU)

SOU 1978:41 Statlig personalutbildning. Utbildning för administration och ledning

SOU 1978:60 Arbetsmarknadspolitik i förändring. Betänkande av expertgruppen för utredningsverksamhet i arbetsmarknadsfrågor (EFA)

SOU 1979:24 Sysselsättningspolitik för arbete åt alla. Slutbetänkande av sysselsättningsutredningen

SOU 1979:56 Steg på väg. Nationell handlingsplan för jämställdhet utarbetad av Jämställdhetskommittén

Stats- och kommunaltjänstemännens förhandlingsrätt. TCO, 1965

Sterner, R: Blir det arbetslöshet efter kriget? Ur antologin Ett genombrott. Den

svenska socialpolitiken, Utvecklingslinjer och framtidsmål. Tidens förlag, 1944

Svenska folket genom tiderna, band 10: Kring sekelskiftet. Den sociala hjälpverksamheten. K J Höjer, Allhems AB, 1939

Svenska folket genom tiderna, band 12: De senaste årtiondena. Folke Pira, Försvarsberedskapen och dess olika grenar, sid 109 Bilder, Allhems AB, 1940

Söderström, M:

– Personalutbildning och personalutveckling. Andra upplagan. Liber förlag, 1979

– Ett organisationsteoretiskt perspektiv för analys av personalutveckling. Pedagogisk forskning i Uppsala, 27, 1979

– Personalutveckling i arbetslivet och återkommande utbildning. Några problem och utvecklingsmöjligheter, 1981

Taylor, F:

– Rationell arbetsledning, 1913

– Rationell verkstadsledning, 1923

– Rationell fabriksorganisation i Förenta Staterna, 1933

TCO och samhället. TCO, 1978

TCO-kommittéerna. Organisation, verksamhet, ekonomi, stadgar. Synpunkter och förslag avgivna av TCOs arbetsgrupp rörande TCO-kommittéerna. TCO, 1967

TCOs verksamhetsberättelser 1944–55

TCOs yttrande över pensionsutredningens förslag till allmän pensionsförsäkring. TCO, 1956

Tjänstemannafrågor. TBV, 1939

Tjänstemännen och företagsnämnderna. TCO, 1966

Tjänstemännens arbetstider. Arbetstidens längd och förläggning. Arbetsvillkor. Hälsa och fritid. TCO, 1981

Wallén, T:

– Tranås sparbanks historia 1875–1950, 1951

– Tjänstemännen och socialpolitiken. TBV/TCO, 1955

– Trygghet genom lag och avtal. TBV/TCO, 1960

Wahlund, I och Nerell, G: Tjänstemännens arbetsmiljöer. Arbete, Hälsa, Välbefinnande. TCO, 1976

Westlander, G: Slutresultat ovisst. Tankestoff och verklighetsexempel för jämställdhetsarbetet. Natur och Kultur, 1981

Wigforss, E: Minnen II 1914–32. Tidens förlag, 1951

Villkor i arbetet – en skrift om personalpolitik. SAMKO. TCO, 1976

Våra Jobb – ett material om sysselsättning, jämställdhet och internationella samband. TCO/Brevskolan, 1980

Åberg, C Y: Keynes på 80-talet. Kan sysselsättningen räddas? Tiden debatt, 1981

Östberg, O: The empirics of specialization and division of labour among Swedish salaried employees – A trade union view on the technological development. PM. TCO, 1982

TCOs kongresstryck 1979:

1. TCO och samhället
2. Löntagarkapital genom fonder – ett principförslag
3. Socialpolitiskt program
4. Forskningen och tjänstemännen
5. Studiearbetet inom tjänstemannarörelsen
6. Konsumentfrågorna och tjänstemännen
7. Energipolitiskt program
8. Bygg ut företagshälsovården!
9. Datorerna och arbetslivet
10. Ungdom och arbetsmarknad
11. Motioner till TCO-kongressen Del 1

12. Motioner till TCO-kongressen Del 2

13. TCO och ungdomsutbildningen

14. Styrelsens yttranden över motioner och rapporter

15. Föredragningslista, arbetsordning, TCOs ekonomi m m

16. Frågan om SALFs medlemskap i TCO

17. Förteckning över ombud, utskott och gäster

TCOs kongresstryck 1982:

1. Bättre facklig utbildning – samverkan, organisation, resurser
2. Offensiv industripolitik – ett måste för 80-talet
3. Livsmedelspolitiken och tjänstemännen
4. Facket och den tekniska utvecklingen Energipolitiskt program
5. Fackliga krav på kapitalbildningen
6. Bostadspolitiskt program
7. Arbetsliv och utbildning
8. Demokratin i facket
9. Tjänstemännen och skatterna
10. Förbundsstruktur och samverkansformer
11. Motioner till TCO-kongressen Del 1
12. Motioner till TCO-kongressen Del 2
13. Styrelsens yttranden över motioner samt förslag till stadgeändringar
14. Föredragningslista, arbetsordning, TCOs ekonomi m m
15. Förslag till handlingsprogram
16. Förteckning över ombud, utskott och gäster